

Arbeidsnotat Working Paper

2022:2

Arild Hervik

Om verdien av kunst, kultur og miljø

Høgskolen i Molde
Vitenskapelig høgskole i logistikk

Arild Hervik

Om verdien av kunst, kultur og miljø

Arbeidsnotat / Working Paper 2022:2

Høgskolen i Molde
Vitenskapelig høgskole i logistikk

Molde University College
Specialized University in Logistics

Molde, Norway 2022

ISSN 1894-4078

ISBN 978-82-7962-321-2 (trykt)

ISBN 978-82-7962-322-9 (elektronisk)

Professor emeritus Arild Hervik, Høgskolen i Molde

OM VERDIEN AV KUNST, KULTUR OG MILJØ

Hervikseminaret, Sekken ved Molde, 27. august 2021 og 16. september 2022

FORORD

Det første Hervikseminaret på øya Sekken utenfor Molde ble arrangert 27. august 2021. Da var temaene Kunst, klima og miljøøkonomi og Teateropplevelsen og teaterøkonomi. Første temaet ble belyst i en samtale mellom Inga Elise Bruteig, som er forskningsdirektør ved Norsk Institutt for Naturforskning, og Arild Hervik som er professor emeritus ved Høgskolen i Molde. Det andre temaet ble belyst med en samtale mellom Carl Morten Amundsen, som var teatersjef ved Teateret Vårt fra 2000-2011 og som nå er dramaturg ved Det Norske Teateret, og Arild Hervik som satt i styret for Teateret Vårt fra 2000-2008 med faglig erfaring fra kulturøkonomi. Initiativet til seminaret kom fra Øystein Eik som er ansvarlig for en rekke kulturreiser til Sekken over mange år

Årets tema er Verdien av kunst. Dette knyttes til kunstopplevelsen som også har en samfunnsøkonomisk dimensjon. Deltakerne i denne samtalen er Ine Harrang, som er utøvende kunstner med erfaring fra kunstinstitusjoner og organisasjoner, Arild Hervik med erfaringer fra en rekke samfunnsøkonomiske forskningsprosjekter innenfor kunst og kultur og Inga Elise Bruteig, som ved siden av å være forskningsdirektør, også har et engasjement innenfor kunst og kultur.

Arild Hervik sitt bidrag til 2022-programmet og samtalen er hentet fra en mer omfattende artikkel om verdien av kunst og kultur. Dette bidraget står først i denne publikasjonen. Deretter følger hans bidrag som ble skrevet til 2021-seminaret.

En spesiell takk til Svein Bråthen for uvurderlig hjelp med redigering av manuskriptet. Siden 1985 har vi til tider vært Tordenskiolds soldater. Familie, venner og kolleger har vært svært viktige under min faglige og personlige reise. Jeg vil takke dere alle.

Molde, 24. august 2022

Arild Hervik

HERVIKSEMINARET 2022

på Sekken fredag 16. september. Tema: VERDIEN AV KUNST

Del 1: HOVEDFOREDRAG

- «HVA ER GRAFIKK» ved MARIANNE GIHLE – som er billedkunstner med lang pedagogisk erfaring fra bl. a. fra Einar Granum kunstfagskole, og har filosofi hovedfag med særlig fokus på estetikk.
- «SYNLIGE SPOR AV KRAFT. Edvard Munchs grafikk» ved MAGNE BRUTEIG som er kunsthistoriker, og tidligere var førstekonservator ved Munchmuseet.

Del 2: VANDRING i kunstutstillinger med verk av Marianne Gihle, Britt Westhagen og Gjertrud Hals - og bilder fra Tore Verås sin kunstsamling. **LUNSJ** og tid til uformelt samvær.

Del 3: PANELDEBATT om VERDIEN AV KUNST

- INE HARRANG som er utøvende kunstner og har en omfattende bakgrunn fra kunstinstitusjoner og organisasjoner.
- ARILD HERVIK – professor emeritus i samfunnsøkonomi ved Høgskolen i Molde og aktiv samfunnsdebattant.
- INGA ELISE BRUTEIG (programleder for seminaret) er forskningsdirektør ved NINA (Norsk institutt for naturforskning) og aktiv på mange områder innen kunst og kultur.

Arild Hervik og Inga Elise Bruteig, som er programleder for seminaret

REISERUTE OG TIMEPLAN

0930 MF VÅGSØY går fra Molde. Både passasjerer og biler reiser gratis. Det går IKKE rutebuss fra ferja til seminarlokalet.

1030 Innsjekk

1045 Presentasjoner • Foredrag

1145 VANDRING til utstillingslokaler og LUNSJ

1315 Samtale om VERDIEN AV KUNST (panel)

1415 Avslutning 1425 Avreise (eller ta deg god tid til å oppleve mer på Sekken).

ARRANGØR Galleri Sekken – Mette Heimdal Eik og Øystein Eik

PRODUSENT for seminaret Øystein Eik

ADRESSE Håkon Herdebreis veg 746 – 6418 Sekken

INFO Facebook: Galleri Sekken E-post • oystein.eik.sekken@gmail.com • Telefon 97 59 13 19

Hervikseminaret 2022 er en del av KUNSTREISE midtfjords, som er oppfølger av tilsvarende arrangement i fjor – og første gang arrangert i 2012.

Hervikseminaret 16. september 2022

Professor emeritus Arild Hervik, Høgskolen i Molde.

OM VERDIEN AV KUNST OG KULTUR

Innledning

Jeg har delt mine tanker i 4 hovedbolker. Først knytter jeg temaet verdien av kunst og kultur til fjorårets tema og der belyser jeg kulturens samfunnsmessige betydning. Deretter belyser jeg kunstens og kulturens samfunnsmessige betydning for å utvikle felles identitet i et mer historisk perspektiv. Så har jeg en tekst hvor jeg har gått inn i faget mitt for å bruke de samfunnsmessige konsekvensene til å måle dem i monetære enheter i en samfunnsøkonomisk nytte- kostnadsanalyse. Til slutt har jeg en gjennomgang av de bildene jeg har på veggene mine som er en kortversjon av min historiske kulturreise med 73 år med levd liv.

Da jeg begynte med de to første tekstene fulgte jeg Arne Næss sitt råd da jeg var vitenskapelig assistent for han i 1974 om at samfunnsøkonome måtte begi seg ut på glattisen for å bidra i miljødebatten. Jeg følte meg som Bambi på glattisen i den kjente Disney-filmen da jeg beskrev mitt perspektiv rundt kunst og kultur. De siste to tekstene ga meg opplevelsen av å spille på hjemmebane som klar favoritt.

1. Kulturens samfunnsmessige betydning

Kultur, samfunn og livsstil har sin parallell til fjorårets tema som var Økologi, samfunn og livsstil som er tittelen til boken til Arne Næss som et professorpanel ledet av Thomas Hylland Eriksen i 1999 kåret til den viktigste fagboken som har vært skrevet av noen nordmann. En hovedgrunn var at den var starten på den dypøkologiske globale bevegelsen. Mennesket er endel av naturen i et komplekst samspill innenfor et økologisk system på Gaia i Melkeveien i et uendelig univers. Menneskenes kulturarv er menneskeskapt og er uløselig knyttet til menneskesamfunnet. Senderen er et menneske eller flere som bruker en kunstform til å formidle et budskap til et annet eller flere mennesker som mottaker(e). Det andre temaet i fjorårets Hervikseminar var teateropplevelsen i en samtale mellom Carl Morten Amundsen og meg. Denne opplevelsen er forskjellig i intensitet om du sitter i Nasjonalteateret i et fellesskap med andre mennesker og ser Hedda Gabler eller om du ser den på PC med å hente den frem fra arkivet til NRK Fjernsynsteateret. Den siste teateropplevelsen er kortreist med helt ubetydelig klimaavtrykk. I hele vår og sommer har jeg ikke hatt tid til Netflix fordi jeg har oppdaget den skattkisten Fjernsynsteateret er, som begynte med Den Fjerde Nattevakten av Johan Falkberget og ble til 13 teaterklassikere med Henrik Ibsen. Da var det

rommet tømt og da ble det August Strindberg, Johan Borgen, Knut Hamsun, Arne Garborg og de siste ukene Mens vi venter på Godot av Samuel Beckett og No Exit av Jean Paul Sartre, Prosessen av Franz Kafka som nylig har kommet i bokutgivelse på nynorsk oversatt av Jon Fosse, Den som henger i en tråd av Nini Roll Anker og Jenny av Sigrid Undset som var venninne med Nini Roll Anker. Flere av disse er langfilmer med vakre omgivelser fra Nord-Norge, Molde, Christiania, Roma i 1908 og Jylland 1909.

Kultur er en byggestein for et samfunn gjennom alle tider fordi det skaper kollektiv identitet og sosialt samhold. Barna våre lærer språk og får denne felles kulturelle plattform inn med morsmelken. Vi leser bøker, viser bilder, bruker rim og regler, spiller musikk, bruker radio og fjernsyn for å lære barna våre den kulturelle forståelsen av det fellesskapet barnet vårt tilhører. Barnet får da videreført foreldrenes kulturbilder og den kulturelle arven som knytter familien sammen og blir en del av et større fellesskap med den lokale, den nasjonale og den kulturarven vi har felles som mennesker. I min oppvekst var det ingen som snakket om det flerkulturelle samfunnet. Nå omtales det som en nasjon som er befolket av innbyggere med forskjellige opprinnelsesland, hudfarge og religiøs bakgrunn. Jeg fikk kulturarven fra barnetimen for de minste med Alf Prøysen, Thorbjørn Egner, Anne-Cath Vestly, fra søndagsskolen hvor jeg fikk visualisert alle historiene med store fargelagte tegninger knyttet til søndagsskolelærerens fortellerstemme og sang, musikkbarnehagen, barneteateret ved Rogalands Teater, helgeturer på museet med dyrene og bildene, barnefilmene og Filmavisen hver lørdag på Filmteateret. Disse barndomsminnene bærer jeg med meg fra denne felles kulturarven og det fortsetter med skolegangen og den nye medieverden som dukket opp under min oppvekst med Radio Luxembourg med Beatles, Elvis og Cliff Richard, Fjernsynsteateret, Bergman-filmene på Verdensteateret, James Bond-filmene på Folketeateret og utekonsertene i Bjerksted.

Jeg var frimerkesamler i barneårene og frimerkene er små kunstverk som formidler kulturarven til de enkelte land. Jeg arvet frimerkesamlingen til min far som han bygget opp i mellomkrigstiden hvor han fikk pølseavskjær fra farfars kjøttbutikk som han brukte som byttmiddel til alle de andre barna som fant frem frimerker fra skott og skap som var vinn, vinn hvor barna fikk sunn mat som de trengte og far frimerker som lidenskapelig samler. Et byttemarked på sitt beste hvor transaksjonene ikke trengte penger, men far hadde en frimerkekatalog hvor frimerkene var verdsatt og jo høyere verdi frimerkene hadde, jo mer mat ble det for barna. Jeg har denne frimerkesamlingen på rommet mitt nå og når jeg blar gjennom de gamle frimerkebøkene fra mellomkrigstiden og min egen fra 1960, hvor frimerkene sirlig er limt inn med spesielle frimerkelapper, så får jeg min kulturelle reise i den visuelle verden. Det er en estetisk opplevelse å se igjen det første frimerket som kom i Skandinavia som er dansk og det jeg har er stemplet 1849. Det samme gjelder for alle de amerikanske frimerkene som er små kunstverk som formidler kulturarven til USA. Frimerkene fra Afrika er dominert av vakre naturomgivelser med dyrene i Afrika.

Jeg har en rik samling fra Danmark fordi Norge var endel av Danmark frem til 1814 og i Stavanger var det mye familierøtter i Danmarks og derfor mange brev med frimerker fra Danmark. Utvandringen fra Stavanger til USA var stor som avspeiler seg i at jeg har en rik frimerkesamling fra USA. Misjonshøgskolen var lokalisert like ved mitt oppvekstområde (det ble mange fotballkamper på Misjonsmarka) og derfor har jeg en rik samling fra Afrika. Nylig la jeg ut på Facebook et frimerke fra Ukraina som viser en ukrainsk soldat i forgrunnen og

krigsskipet Moskva, som ble senket, i bakgrunnen. Dette frimerke har en symbolverdi for en hel verden. Det er et kunstverk med en høy samlerverdi fordi det ble trykket opp i et begrenset opplag. Særlig førstedagsstempelet vil få høy samlerverdi fremover. Hele min frimerkesamling består av slike små kunstverk og når jeg får en hjelper til å bla i denne frimerkesamlingen, får jeg en kunstreise som fører meg tilbake til en god barndom. Dette er en kortreist kulturreise i en "lilleputtverden" med et lavt klimaavtrykk, men med en sterk kulturopplevelse for meg. Et frimerke er "det lille i det store" som Inger Hagerup gir følgende poetiske uttrykk i Mauren: "Liten jeg, langt ifra. Jeg er akkurat stor nok. Jeg fyller meg selv på langs og på tvers fra øverst til nederst. Er du større enn deg selv kanskje". Da jeg var på audiens på Slottet med Kong Harald visste jeg at han hadde vært frimerkesamler da han var i USA under krigen og han fikk sin frimerkesamling i gave fra president Roosevelt. Før audiensen forberedte jeg følgende tekst som PC-stemmen kunne lese opp for Kongen:

Frimerkesamlere

Jeg registrerte at Kongen også samlet på frimerker som barn under oppholdet i Washington under krigen. Jeg hadde som barn overtatt en fin samling fra min far. I mellomkrigstiden så fikk han pølseavskjær fra farfar pølsemaker og disse var et godt byttemiddel mot frimerker som barna i Stavanger lette frem fra gamle brev i skuffer, skap og på loft. Farfar så nok at pølseavskjæret kom til barn som trengte dette i den harde mellomkrigstiden. Gamle frimerker er endel av kulturarven. Morsomt nå i ettertid å gå gjennom frimerkesamlingen og se det første frimerke som ble utgitt i Skandinavia fra 1846 som i samlingen min er stemplet 1849. Jeg har spesielt mange frimerker fra Danmark som forteller at i Stavanger var det mange danske slektninger fra dansketiden som de brevvekslet med, og fra USA fordi det var mange utvandrere fra Stavangerområdet og også mange fra Afrika fordi Misjonshøgskolen lå i Stavanger like ved mitt barndomshjem. Mange av frimerkene er små kunstverk.

Jeg har hatt kulturreisen til Barcelona med venner og opplevd La Sagrada Familia, Antoni Gaudi og Salvador Dali. Jeg har hatt kulturreisene til Madrid, Lisboa, Porto, Roma, Venezia, Verona, Athen, Antalia, Paris, Marseille, Nice, Chamonix, Bretagne, Normandie, Calais, Geneve, Bern, Wien, Praha, Warszawa, Budapest, Bucuresti, Constanta, München, Hamburg, Berlin, Frankfurt, London, Cambridge, Manchester, Glasgow, Inverness, Jerusalem, Tel Aviv, Betlehem, Phoenix, Washington, Boston, New York, Shetland, Hebridene, Reykjavik, Dubrovnik, Bangkok, The Golden Triangel, Tokyo, Kawasaki, Stockholm, Linkøping, Malmø, Århus, København, Helsingfors, Haag, Amsterdam, Antwerpen, Brussel, Luxembourg og utallige flyreiser til norske byer alle med betydelige klimaavtrykk. På veggen har jeg en pris som Årets flypassasjer 1992 kåret av Braathens som ga meg det privilegiet at jeg hadde VIP plass i det gode selskap med Braathens kunder under Jazzfestivalen i Molde og Opera-festivalen i Kristiansund som hovedsponsor for disse festivalene. De aller fleste av mine reiser har vært knyttet til forskningsreiser, men de fleste forskningsreiser kombineres med kulturreiser. Vertskapet vil alltid speile seg i sin kulturarv og velger kresent hva de viser fram.

2. Et historisk perspektiv

Lokalsamfunn, øykulturer, byvandring og land bygger tilhørighet og fellesskap med kunst og kultur. Vi etablerer i kunstopplevelsen en felles kulturarv som et felles språk hvor vi

forstår mer om hvem vi er og hvem vi deler det med, som lett er starten på en fin samtale. I søken etter denne opplevelsen er vi lokale, regionale, nasjonale og globale. Vi er alle mennesker på den samme jord og er på en seilas fra tidenes morgen med det samme opphavet for rundt 300000 år siden i Afrika. Norge ble befolket når isen trakk seg tilbake for 10 000–12 000 år siden av innvandrere som kom fra Nord-Tyskland og Danmark, som opparbeidet et felles språk og med avhengighet av marin teknologi for å overleve som jegere, sankere og fiskere.

De hadde en felles kultur og runetegninger ble en del av deres kunstformidling. I løpet av en generasjon hadde vi bosetning langs hele kysten i Norge. Like etterpå kom stammer fra Polen og de baltiske land og Karelen eller Nord-Finland til Finnmark. Disse ulike stammene smeltet delvis sammen over hele landet, men samekulturen oppsto først rundt 200 år etter vår tidsregning, og de hadde et felles finsk/ugrisk språk og utviklet det som ble samekultur. Norge kan derved sies å ha vært multikulturell fra tidenes morgen, som et lite, åpent land som har utviklet seg økonomisk gjennom internasjonal varehandel i globale markeder med våre komparative fortrinn ved produksjon av skinn, fisk, trelast, maritime tjenester og spesielt internasjonal skipsfart, vannkraft, kraftkrevende industri og de siste 50 år olje- og gassnæringen. Rikdommens velsignelser gjør at vi kan la mangfoldet av unge kunstnertalenter utvikle seg for vi har materiell sikkerhet for alle med norsk statsborgerskap. Både Henrik Ibsen, Knut Hamsun og Edvard Munch hadde mye motgang i starten før de kunne brødfø seg selv som kunstnere. Til alle tider har kunstnere vært finansiert av kongehus og keisere. Nå har vi langt flere bedrifter som profilerer seg med kunst og kultur ved siden av statlig finansiering og salg av kunst. Det som ble samekulturen, var innvandrere fra Karelen og Nord-Finland og har sin opprinnelse fra befolkningsgrupper østfra helt tilbake til det mongolske riket.

Vikingetiden og middelalderen bærer vi med oss i den norske kulturarven. Da ble Norge kristnet, og religion er en viktig del av kulturarven. Vikingene brukte også vannveier med sine vikingskip helt ned til Konstantinopel og grunnla byer i dagens Ukraina og i England. De var både krigere og korstogfarere og de herjet og plyndret der de for frem og tok med slaver og gods og gull tilbake til Norge. De var også handelsmenn som byttet norske varer med varer fra andre land. Vikingetiden har satt dype spor etter seg i den norske kulturarven med en åpenhet som hentet kulturimpulser fra Tyrkia og Midtøsten og fra hele Europa. Denne tidsperioden styrket Norge som et multikulturelt samfunn.

I et multikulturelt land vil kulturarven og kunsthistorien være viktige instrumenter for å bygge en felles identitet og utvikle sitt samfunn i nasjonsbyggingen. Den historien som blir fortalt og de som har definisjonsmakten til å formidle historien, bruker den bevisst til å fremme sin forståelse av et felles verdisystem. I Ukraina gjennomfører de nå sin "fornorskingspolitikk" hvor de forsøker å fjerne de dype sporene som russisk kultur har i Ukraina for å markere at de er en fri og uavhengig nasjon med sin egen kulturarv og et eget språk. De vil markere seg som en demokratisk stat. Russland bruker sine medier til å formidle sin historie om hva som skjer i Ukraina. Putin vil at russerne skal oppleve dette som en frigjøringskamp, hvor Ukraina er underlagt et nazistisk regime som undertrykker alle russerne som bor der, og at Ukraina aldri har vært noe eget land fordi de historisk sett tilhører Russland.

Norge har sine svin på skogen med fornorskingspolitikken overfor samene og kvener. Skolen med internatskoler var det viktigste instrumentet i denne politikken og her skulle samene og kvenene lære norsk språk og kultur og den samiske og kvenske kulturarven ble stigmatisert. De måtte vente lenge før Norge tok et endelig oppgjør med fornorskingspolitikken som først skjedde da kong Olav åpnet Sametinget i 1989. Historisk har vi Kautokeinoopprøret og Altaaksjonen fra 1981.

3. Et samfunnsøkonomisk perspektiv

Den kulturreisen, som ikke var kortreist, og som har gjort dypest inntrykk på meg, det var da samferdselsministeren sendte meg til Kautokeino for å lage en samfunnsøkonomisk nytte-kostnadsanalyse av ny stamflyplass i Kautokeino i 1994. Kongen hadde nylig åpnet Sametinget og de hadde fattet et vedtak om at de ønsket ny flyplass og dette kunne ikke den norske regjeringen overse. Jeg dro med et team fra Møreforskning og en representant fra Samferdselsdepartementet med en bestilling om at vi skulle være der en uke og da ønsket vi å se og oppleve alt det som de kunne vise oss som kunne fortelle deres historie om hvorfor de ville ha en egen stamrute-flyplass. Vi kjørte fra flyplassen i Hammerfest, eller "fløy lavt", for det var bare og gode veier med rette langstrakte kjørebaneer. Jeg hadde vært på fottur over Finnmarksvidda i 1972, så det var et gledelig gjensyn å se Kautokeino igjen. Vi ble tatt imot av Ole Henrik Magga, som var første sametingspresident, og vi startet med en omvisning og redegjørelse for vedtaket i Sametinget. Så gikk det slag i slag med den ene kulturopplevelsen større enn den andre. Den siste dagen var lagt til en lavvo inne på Finnmarksvidda og vi møtte en samefamilie som serverte grillet reinsdyrkjøtt og mye og veldig sterk drikke. Det ble høy stemning og jeg nøt mye mat og altfor mye drikke. Jeg tålte mye den gangen, så jeg var aldri synlig beruset, men jeg ble så frittalende at jeg utpå kvelden allerede formulerte muntlig den hovedkonklusjonen som ville komme i sluttrapporten til Samferdselsdepartementet. Jeg var helt klar på at møte med samekulturen hadde fanget hjertet mitt og at jeg skulle ønske at jeg kunne reise tilbake og skrive en rapport som konkluderte med at Kautokeino skulle få egen stamrute-flyplass. Men min rolle, sa jeg, var å lede et faglig team hvor vi hadde vårt faglige språk og jeg var helt klar på at de var lokalisert for nær en stamrute-flyplass med ledig kapasitet til å betjene innbyggerne i Kautokeino med et godt rutetilbud. Kostnadene ville være mye høyere enn nytteverdien av en ny stamrute-flyplass. Jeg sa også at samferdselsministeren var fra Sogn og Fjordane og het Kjell Opseth og han ville følge vår tilråding (det gjorde han ikke da vi ga vårt råd om valg av trasé mellom Oslo og Bergen hvor han fikk Stortinget med på en hestehandel om å legge traséen i en fordyrende omvei innom Sogn og Fjordane). Men så tilføyde jeg uten å snøvla, at de ville ha mye større sjanser for å lykkes med å få et eget universitet i et samarbeid med Universitetet i Tromsø og dette ville bety mye mer for samekulturen og kunstformidling enn en ny stamrute-flyplass. De har ikke fått stamrute-flyplass, men de har lyktes med å få et eget universitet i samarbeid med Universitetet i Tromsø.

Samekulturen har de siste årene vært svært synlig med sin egen nasjonaldag, egen nasjonalsang, egen nasjonaldrakt, levendegjøring av joik samt samisk billedkunst og den plass naturen og spesielt solen og fuglene har i deres kultur. Samene har sin egen

musikkfestival, de vant den norske Grand Prix finalen i 1980 så vel som Stjernekamp nylig med Ella Marie Hætta Isaksen - og hvem har ikke felt noen tårer ved å lytte til Mari Boine.

I bokhyllen min har jeg en bok med tittelen På naturens skuldre av Anne Sverdrup-Thygeson og den lydboken jeg hørte nylig het Insektenes planet av samme forfatter. Jeg kunne like gjerne hatt en bok med tittelen På kulturens skuldre og Kulturens planet. Et hovedbudskap fra den dypøkologiske bevegelsen er at du kan ikke skille menneske fra naturen. Vi er endel av denne storheten, som tittelen på en av pensumbøkene da jeg leste økologisk filosofi ved UiO, formidler så treffende med "The Great Chain of Being" av Arthur Lovejoy. Den dypøkologiske bevegelsen har også et grunnsyn om at naturen har en verdi i seg selv og den lever videre uten oss. Den menneskeskapte kulturarven er uløselig knyttet til menneskesamfunnet og dør menneskeheten ut så eksisterer ruinene etter oss og de bevares fra vår kulturarv som er godt skjult dypt inne i isødets massive isfjell.

Jeg husker etter det forskningsprosjektet jeg hadde hatt for Forskningsrådet med tittelen "Økonomisk verdsetting av uberørt natur" fra 1981-1984 og de empiriske analysene vi gjorde for Samla Plan for Vassdrag, at jeg sammen med to kolleger skrev en artikkel til Environmental Economics. Vi fikk i 1988 en av refereerapportene som mente at det var helt urealistisk at noen i noen andre land ville ha så høy betalingsvillighet for uberørt natur som innbyggerne i Norge og derved var ikke denne artikkelen relevant for tidsskriftets lesere. Vi var for tidlig ute og vi laget våre rapporter på norsk med engelsk sammendrag og to artikler i Sosialøkonomen. I 1989 fikk vi Exxon Valdez-ulykken i Alaska og etterspillet ble en rettsak mot det amerikanske rederiet som nettopp krevde analyser av betalingsvillighet for uberørt natur i Alaska for å vurdere rettslig hva rederiet skulle betale. Da ble det satt ned et ekspertutvalg av tidligere Nobelprisvinnere i økonomi for å vurdere best practice i slike analyser. I ettertid oppdaget jeg at en veldig kjent miljøøkonom, E. J. Mishan, hadde tatt med et foredrag jeg hadde holdt om våre analyser i en bok om dette temaet.

Hvordan kan verdien av kunst måles økonomisk og hvordan kan livskvalitet måles med ulike indikatorer på livsglede og det gode liv? Kunstbegrepet brukes på en mangfoldig måte og jeg vil gjøre noen avgrensninger. Det som er innenfor det vi lett enes om er billedkunst, figurativ kunst, musikkunst, skrivekunst, scenekunst som teater, opera, dans og til slutt film og video som kunstnerisk uttrykksform. På seminaret i 2022 har vi fokusert på de to første. Noen vil trekke med opplevelsen av det ypperste innenfor idrett som en estetisk opplevelse på linje med ballett og med samme dramatik som en teateropplevelse med Henrik Ibsen. Endre Ruset bruker sin poetiske penn til å formidle det ypperste i hoppporten med sine poetiske formuleringer og gjør det samme med opplevelsen av en dramatisk fotballkamp og opplevelsen av å se Erling Braut Haaland utøve fotballkunsten. Dette er nok ikke innenfor i årets seminar, men jeg har en drøm om at Endre tar med seg sin poesivenn Thomas og jeg min økonomvenn Kjetil og så lager vi et prosjekt om smeltedigelen mellom poesi, økonomi og fotballopplevelsen (eller idrettsopplevelsen, for mine magiske øyeblikk har jeg fra det perfekte skihoppet enten det er prestert av en norsk kvinne eller mann, og det perfekte 100 meterløpet).

De eksemplene på kunstformers samfunnsmessige betydning, som jeg bruker i teksten foran, var billedkunst på frimerker og det andre eksempelet jeg brukte var samekulturen eller samekunst som formidler av samekulturen. Her er koblingen til økonomi at Sametinget

vedtok at de ville ha ny stamruteflyplass. Da ville Kautokeino bli lettere tilgjengelig over hele Norge (og verden) som ville utvikle samekulturen og formidle samekunst til en hel verden og knytte samene bedre sammen over hele verden med en samekultur og samisk kunst som skaper kollektiv identitet. Den samfunnsøkonomiske nytte- kostnadsanalysen tar da for seg alle nyttegevinster og alle kostnader som følger av et vedtak om ny stamruteflyplass i Kautokeino. Redusert reisetid for alle som reiser med fly inn og ut fra Kautokeino er den viktigste delen av denne analysen. Verdsetting av tid er et gammelt tema innenfor nytte-kostnadsanalyser og dypest sett tilhører begrepet tid den filosofiske verden. Vi har i dette livet på jorden en begrenset tid og gjør våre prioriteringer av denne tilmålte tiden, som er en usikker tidsramme, til det som gir høyest velferd eller livskvalitet på kort og lang sikt. Noen velger å bruke tiden til å øke sin materielle velferd og maktposisjon i samfunnet, andre til å utvikle sine talenter og atter andre prioriterer samvær med familie og venner og felles natur- og kulturopplevelser (eller god alenetid med natur- og kunstopplevelser) eller kunst- og kultureiser som kan være kortreiste eller langreiste med et stort klimaavtrykk.

Samfunnsøkonome har denne filosofiske forståelsen av tidsprioriteringen.

Alternativkostnaden for tidsbruken varierer mellom personer etter den økonomiske budsjetttrammen og hvor knapp den enkelte opplever gjenværende tid å være hvor den som har fått dødsdommen med en kort gjenværende levetid prioriterer forskjellig fra den som er ung og sprek og velger tidsprioriteringen som om de skulle leve evig. Fritidsreiser har en lavere tidsverdi enn arbeidsreiser som har en høyere alternativkostnad for alternativ tidsbruk er å arbeide og bidra til økt verdiskaping i samfunnet. Pendlerreiser har en tidsverdi som er høyere enn fritidsreiser, men er lavere enn arbeidsreiser. Når nytteverdien av spart reisetid for de som i fremtiden forventes å reise med fly til/fra stamruteflyplassen beregnes, må vi kjenne hvor mange reiser som forventes å bli fritidsreiser, arbeidsreiser eller pendlerreiser og hvilke grupper som reiser for sammensetningen av flyreisene avgjør verdien av spart reisetid med fly.

Når beregningen av spart reisetid er ivaretatt på en faglig god måte, er det meste av verdien av ny stamruteflyplass i Kautokeino inkludert. Da starter beregningen av hva som skal telles med som ytterligere nyttegevinster som økt verdiskaping i næringslivet i Kautokeino og resten av det norske samfunnet og som økt livskvalitet for samene og øvrige innbyggere i Kautokeino og samene og innbyggerne i resten av Norge. Det vi kan verdsette økonomisk er hvor mye den økte trafikken vil betyr for næringsutviklingen i Kautokeino målt som økt verdiskaping fra det turister og de øvrige tilreisende betyr for næringslivet i Kautokeino. De tilreisende vil også ha glede av kunstopplevelser i Kautokeino som vil inneholde alle kunstformer fra joik, bildende kunst, figurativ kunst, scenekunst, matkunst til opplevelsen i en lavvo på Finnmarksvidda som gir gleden av friluftsliv, mat og drikkekultur og møte med samer og samekulturen i sitt rette element. Den økonomiske verdien av disse opplevelsene har vi allerede ivaretatt med den betalingsvilligheten som kan måles i næringslivet i Kautokeino. Men samfunnsøkonomen vil også prøve å fange opp om gleden ved disse verdiene er høyere enn det de betaler for. I tillegg kan eksponering av samekulturen og samekunst bidra til å styrke den samiske kulturarven og den kollektive identitet som same. Den norske kulturarven kan også styrkes av å synliggjøre samekulturen for den norske befolkningen og for urbefolkningen globalt. Disse verdiene fanger vi ikke opp fullt og helt gjennom sparte tidsverdier og økt verdiskaping i næringslivet. Skal vi få med denne tilleggsværdien må vi gjennomføre omfattende intervjuundersøkelser av et representativt

utvalg blant de som er berørt. Gjenreisningen av Nord-Norge etter krigen hadde fokus på de 4 k-ene som var kraft, kommunikasjoner, kapital og kunnskap. Med vårt fokus ville det blitt 6 k-er hvor også kunst og kultur er med.

Velferdsteori er det faglige grunnlaget for slike analyser og den første fagartikkelen jeg skrev var i Sosialøkonomen i 1976 og det var et forsøk på å bruke velferdsteori som brobygger mellom miljøproblemer og samfunnsøkonomi og var inspirert av mitt samarbeid med Arne Næss som vitenskapelig assistent ved revisjonen av hans bok Økologi, samfunn og livsstil og i utgaven fra 1975 er jeg takket i forordet. Da er jeg miljøøkonom. Nå kunne en oppfølger være å bruke velferdsteori som en brobygger mellom kunst kultur og samfunnsøkonomi og da er jeg kulturøkonom.

En viktig trekkraft for kulturreiser til Kautokeino er også opplevelsen av friluftsliv på Finnmarksvidda, laksefiske i Alta og molteplukking på Finnmarksvidda. Selv om friluftsliv er en viktig del av den norske folkesjela og kulturen vår, så vil jeg velge bort denne dimensjonen som også var tema for Hervikseminaret i fjor.

En viktig del av samekulturen er også deres religiøse ritualer og tro. Jeg ble fascinert av denne fortellingen hvor naturen og spesielt fugler og solen har en egen symbolverdi. Navnet Arild har norrøn opprinnelse og betyr Ørn som kunne vært navnet mitt og ørnen har også en sentral betydning i gresk mytologi og i indisk mytologi samt i indianerkulturen eller for den amerikanske urbefolkningen. Religion er en del av kulturarven og denne har påvirket den norske folkesjela siden kristningen av Norge i vikingtiden. Dette holder jeg også utenfor vår felles bruk av kultur og kunstformidling i årets seminar. Det finnes også en faglitteratur som belyser sammenhengen mellom aktiv deltakelse i kulturopplevelser og helse. Den velger jeg også å holde utenom i dette manuskriptet.

Det jeg derimot har inkludert, er scenekunst og ikke minst festivaler som formidling av musikk og dans som kunstform. Den første rapporten i Møreforskning Molde som jeg skrev om kultur sammen med kolleger, var en nytte- kostnadsanalyse av festivalene i Møre og Romsdal i 2003 med fylkeskommunen som oppdragsgiver. Her er også de viktigste nytteverdiene ivaretatt med billettinntektene og annet salg under festivalregnskapet og inntektene for næringslivet som følge av den økte kjøpekraften deltakerne legger igjen i næringslivet i Molde regionen. Da blir også forskjellen mellom Jazzfestivalen i Molde og Operafestivalen i Kristiansund ivaretatt ved at jazzfestivalen hadde flere tilreisende enn operafestivalen og det tilfører økt kjøpekraft til regionen mens de lokale deltakere har en budsjetttramme hvor det de bruker under festivalen reduserer det de disponerer til alternativ bruk lokalt. Også festivalene gir økt glede og livskvalitet for deltakerne og bidrar til utvikling av regional kollektiv identitet og dette fanges ikke helt opp i den økonomiske verdsetting selv om noe blir verdsatt økonomisk som sponsor-, markeds-, og medieinntekter.

I dette prosjektet ble det også innlemmet i analysen å vurdere den økonomiske verdsettingen av Teateret Vårt. Jeg satt i styret for Teateret Vårt fra 2000-2008 og da styret hadde behandlet ønske om nytt kultur- og teaterbygg i Molde, ba teatersjef Carl Morten Amundsen meg om å holde et foredrag om den økonomiske verdsetting av nytt signalbygg i sentrum av Molde, for kommunestyret. Også forventede konsekvenser for kommuneøkonomien var med i mitt foredrag, og jeg hadde i 1996 holdt et tilsvarende

foredrag for kommunestyret med et samfunnsøkonomisk nytte- kostnadsperspektiv på temaet om vi i Molde skulle bruke indrefiletten av gjenværende tomter i Molde sentrum til å bygge et nytt stadion etter initiativet fra Kjell Inge Røkke, og om han skulle få den tomten vederlagsfritt som kommunens bidrag. Min konklusjon var at dette var et samfunnsøkonomisk godt prosjekt for Molde kommune, inntjeningen for kommunen som følge av fotballnæringens fremtidige omsetning ville langt overskride utgiftene, og gleden for befolkningen fra fotballopplevelsen er høy. Kulturnæringen i Molde blir derved en stor næring målt samfunnsøkonomisk med festivalene, Teateret Vårt, Molde fotball- og håndballklubb, kunstgallerier og andre mindre kulturaktiviteter.

Carl Morten Amundsen førte an i prosessen om nytt signalbygg i sentrum av Molde og i 2011 var kulturbygget på Plassen en realitet. Slike signalbygg har dominert den politiske debatten over hele landet, men spesielt i Oslo der vi i løpet av kort tid har fått Operaen, Deichmanske bibliotek, Munchmuseet og nylig Nasjonalmuseet. Dette er et uttrykk for "rikdommens velsignelser" og at mangfoldet i norsk kultur blomster. Slike signalbygg er også en kulturformidling.

Det neste kulturprosjektet jeg ledet var oppdrag for Kulturdepartementet med tittelen "Kultur som næring". Jeg ledet da forskningsprosjektet "Idrett som næring med fokus på utviklingen av fotballnæringen" finansiert av Forskningsrådet. I slike analyser inngår alle de aspekter som er omtalt i foregående tekst i tillegg til ytterligere samfunnsmessige konsekvenser som verdsettes økonomisk i dette mangfoldet av idretts- og kulturopplevelser. Fotballnæringen er også kultur i det utvidede kulturbegrepet og i Norge var det Kjell Inge Røkke og Bjørn Rune Gjelsten som ledet an med å utvikle fotballklubben i Molde til også å bli næring fra 1992. Da ble det som er omtalt som den hybride modellen i Norge en realitet. De dannet da et aksjeselskap som tilførte egenkapital og driftsmidler samt økonomisk forutsigbarhet mot å få reklamerettighetene for å eksponere bedriften og seg selv som bedriftsledere med fotball og MFK. Fotballisensen med rettigheten til å spille i øverste divisjon ble delt ut av Norges Fotballforbund til den ideelle fotballklubben og de skulle bestemme alt det sportslige som før. Denne modellen skulle forene børs og katedral.

I europeisk fotball er de store klubbene i England aksjeselskap og er eid av oljesjeiker og noen er børsnotert. Barcelona er eid av supporterne og i Norge er Rosenborg eid av supporterne og har ikke eiere fra næringslivet. I 2001 publiserte en kollega og meg en artikkel i et vitenskapelig tidsskrift hvor vi beregnet børsverdien av Rosenborg. Da gjorde vi den antakelsen at de kvalifiserte seg like ofte i Champions League som de hadde gjort på 90-tallet og så sammenholdt vi Rosenborg med klubber i England som var børsnotert og hadde prestert omtrent på samme nivå som Rosenborg i Champions League og hadde om lag samme kapasitet på stadionanlegget. Vi fant da at den privatøkonomiske verdien på Rosenborg var omtrent 1 milliard kroner basert på klubbens fremtidige inntjening. Bodø/Glimt har kvalifisert seg til gruppespill i European League som gir økt inntjening på rundt 100 millioner kroner. I tillegg kommer den verdiøkningen de får på spillerne som presterer og kan senere selges til større klubber i Europa. Hadde de vunnet sammenlagt mot Dynamo Zagreb i august 2022 ville de tjent ytterligere rundt 100 millioner kroner på gruppespillet i Champions League. Både i fotballnæringen og i kulturnæringen har vi tilbøyeligheter til "winner takes it all". Erling Braut Haaland kan bli den høyest verdsatte spilleren nå som kan ende opp med en markedsverdi på nærmere en milliard kroner.

I Norge er de fleste større kulturinstitusjoner offentlig eid, som Vigelandsparken, Munchmuseet, Nasjonalmuseet, øvrige museer, Operaen, institusjonsteatrene og kinoene. I mange andre land er mange av de større kulturinstitusjoner eid og drevet av private. Kulturnæringen består også av mange frilansere og kunstnere som er registrert med egne bedrifter. Skal jeg oppsummere den samfunnsøkonomiske verdien av kultur så måles den med betalingsvilligheten til publikum målt som billettinntekter og annet salg, ringvirkninger i næringslivet, betalingsvilligheten for tilreisende med det de legger igjen på reisen, sponsorinntekter, reklameinntekter, medieinntekter og offentlige tilskudd som uttrykk for befolkningens betalingsvillighet for kulturen. Det som ikke er tilstrekkelig ivarettatt, er den gleden den enkelte opplever utover det de betaler for og det som kommer til uttrykk i den offentlige betalingsvilligheten. Kunst og kultur har preg av å være kollektive goder, lokale eller nasjonale eller globale. Men de kan også stykkes opp og selges som andre markedsgoder som opplevelsesgoder med samlerverdi omsettelig i markeder. Kunst og kultur har også positive sidevirkninger eller positive eksterne virkninger i økonomspråket, hvor viktigste sidevirkninger er utviklingen av kollektiv identitet og nasjonsbygging. Dette er det mikroøkonomiske perspektivet og makroøkonomisk inngår kunst og kultur i statsbudsjettet med rundt 1% av rammen og bidrar til økonomisk vekst, økt sysselsetting og også i handelsbalansen med eksport og import av kunst og kultur.

Jeg har i mine faglige arbeider prioritert formidling gjennom kanaler som er læring for dem som er i posisjon til å fatte vedtak som betyr noe for samfunnsutviklingen. Min viktigste formidlingskanal har vært studentene for de vil komme i beslutningsposisjon i fremtiden, regjerings eller departementalt oppnevnte ekspertutvalg fordi slike utredninger kan bidra til kunnskapsbaserte beslutninger, foredrag og intervjuer og artikler i ulike media, deltakelse på forskningskonferanser og artikler i norske og utenlandske vitenskapelige tidsskrifter. I 2008 overleverte jeg som leder av et ekspertutvalg, Kulturmomsutvalget, til finansminister Kristin Halvorsen. I dette utvalget hadde jeg med lederen for Teater- og orkesterforeningen, idrettspresidenten og lederen for Frivillighet Norge. Jeg fikk en bratt læringskurve, fordi jeg må forstå kulturverden for å kunne bære ansvaret for å avveie alle de konsekvenser som oppstår for kulturen og frivilligheten som følge av innføringen av kulturmomms. Kulturmomms ble innført i tråd med utvalgets innstilling til tross for høylytte protester når jeg deltok sammen med kulturminister Trond Giske og motstandere i Dagsnytt 18.

Som følge av min formidling av de 14 statlige ekspertutvalg jeg har vært oppnevnt til å lede av ulike departement og regjeringer fra 1992-2015, har jeg måttet tåle mye pes og skarpe overskrifter i media som "Gledesdreperen Arild Hervik" hvor barna våre lurte på hva jeg drev med, en negativ tolkning av "Regnemesteren Arild Hervik" hvor min gamle mor kom og spurte meg hva galt jeg hadde gjort. Det var mange versjoner av hvem som "Slakter Hervikutvalget" og jeg var jo oppdratt i en slakterfamilie og ble tidlig vitne til hva som skjer på et slaktehus. Media brukte ofte de verste bildene de hadde i arkivene for å ikle meg et utseende som passet til deres redaksjonelle linje. En overskrift i en landsomfattende avis i Oslo i år 1999 brukte overskriften "Hervik her og Hervik der" fordi de hadde oppdaget mange statlige ekspertutvalg hvor de fant mitt navn og jeg fikk æren av å være i spalten "Under streken" i Dagens Næringsliv hvor de harselerte med språkbruken i de mange NOU-er jeg hadde overlevert til ulike statsråder. Den eneste overskriften som jeg tok meg nær av var den Trygve Hegnar valgte i Finansavisen i 1999 hvor de brukte et oppdiktet intervju til å

lage overskriften med bilde på førstesiden "Møt professor tullebukk". De hadde ikke forstått at verdsettingen av Rosenborg var basert på en artikkel som senere ble publisert i et vitenskapelig tidsskrift. Denne saken testet jeg for Pressens Faglige Utvalg, men jeg lærte senere fra Kåre Willoch da den samme Hegnar hadde mobbet Willoch som senil etter sitt miljøengasjement, hvor han sa på Dagsrevyen at Trygve Hegnar hadde ingen injurierende kraft.

4. Min kultureise gjennom 73 år

På veggene mine har jeg bilder og figurativ kunst, bøker i bokhyllene, hederspriser og fotografier og portrett-tegninger som dekker i kortversjon min livshistorie. Jeg har en liten akvarell av naturen i Molde som er laget av en fransk kunstner som var her sammen med sin mann som forsket på de samfunnsmessige konsekvensene av valg av ulike transportsystem i anledning det første internasjonale forskningsseminaret vi var vertskap for i Molde i 1994. Dette forskningsnettverket lever fortsatt i beste velgående og i år skal jeg følge det på nettet fra Australia. Over dette bilde har jeg et bilde av koloristen og grafikeren Lars Christian Istad fra Molde, som laget et tresnitt av Ystetind, som heter Fra min høyde. Denne fjelltoppen ser jeg gjennom vinduet hver morgen fra min høyde i sengen når nattevakten vekker meg klokken 06 00. Dette bilde minner meg om min mor, som døde 87 år gammel og som fikk dette bildet i 70-års gave. Bilde ved siden av har jeg som barndomsminne for det hang på veggen i barndomshjemmet mitt og det minner meg om min far for dette er et Krauskopf-bilde av et landskap i Ryfylke, som han hadde fått av en kamerat, som var kunstmaler, etter at han like etter krigen hadde tjuvlånt far sin bil for å imponere en dame og kjørt bilen til vrak. Bilde under er malt av min indiske venn Anup Rej som er filosofen i mitt liv og det viser bilde av en ørn hentet fra gresk mytologi. Han har jeg kjent siden 1972. Jeg fikk det i 60-års gave, og maleriet minner meg om min gode indiske venn.

Ved siden av dette bildet har jeg 3 bilder som minner meg om studentene mine. 2 av dem er fra de kullene jeg førte frem i Executive masterkurset Offentlig økonomi og ledelse som jeg hadde ansvaret for som professor II ved Handelshøyskole i Bergen fra 1999-2004. Det siste bilde av studentminner er en gave fra den siste doktorgradskandidaten som jeg veiledet frem til disputas i juni 2017 og som har overtatt mine oppgaver ved Høgskolen i Molde etter at jeg ble pensjonist og professor emeritus. Det er et lite kunstverk med et broderi som studenten broderte av en katt som ligger helt utmattet over en grein i et tre som illustrerer hvor sliten kandidaten følte seg etter disputas. Bildet ved siden av på den samme veggen under de 4 laksestengene, henger et bilde av Håvard Dahl Olstad, som jeg var "reservepappa" for under oppveksten og som nå er kunstmaler. Det minner meg om at familie og vennefiske på Langset i Orkla startet i 1984, og jeg var og observerte en natt laksefiskerne i Gråhølen på Langset i sommer.

På den andre veggen henger et bilde med alle de teateroppsetningen ved Teateret Vårt med blant annet Aksel Hennie og Ane Dahl Torp som ansatte og den gang unge og lovende, fra perioden 2000-2008 da jeg satt i styret for Teateret Vårt. Bildet ved siden av viser hedersprisen Årets flypassasjer 1992, som ga meg privilegiet å få nyte Jazzfestivalen i Molde og Operafestivalen i Kristiansund fra VIP-plass sammen med kunder fra Braathens Safe som

var hovedsponsor i 10 år. Bildet ved siden av er satt sammen av bilder fra Hvaler, som jeg fikk i gave fra min svoger da familie, kollegaer, næringsliv og venner var samlet for å feire at kong Harald hadde utnevnt meg til ridder av 1. Klasse av St. Olavs Orden i februar 2015. Da var jeg for syk til å dra til sommerhytta på Hvaler hvor jeg møter familie og venner, men nå er jeg frisk nok til å nyte sommerparadiset på Hvaler. Det neste bildet er et portrettmaleri som er malt av den lokale maleren med kunstnernavnet Rabagast som jeg fikk i gave fra de 3 jentene mine da jeg fylte 70 år og dette minner meg om de 3 jentene mine. Under det henger et bilde av fotballaget da vi vant skoleturneringen i fotball for barneskoler med Kampen skole og jeg var 13 år. Det minner meg om en god oppvekst i Stavanger og den gleden jeg hadde av å sparke fotball og "dryle" ballen i mål. Bildet ved siden av viser et av favorittdiktene mine som jeg fikk som gave etter et foredrag jeg holdt om miljøøkonomi på NHH i 1992 som er skrevet og signert av Harald Sverdrup med tittelen Stemmeseddel. Det minner meg om historien min som miljøøkonom og formidler. Ved siden av dette diktet henger innrammet et dikt skrevet av en av mine nevøer, Marius Armando Kåresen, hvor han ble inspirert av et innlegg jeg hadde på Facebook og han dedikerte diktet til meg med tittelen Siste gangen.

På den tredje veggen er den nederste delen fylt med barnetegninger fra barnebarna. Eldste barnebarn, Mario Hervik, er et kunstnertalent og det har bare dukket opp i ham uten at vi finner noen kunstnere i slekten. Han har laget to portrett-tegninger av bestefar, ett som 9-åring og et som 13-åring. Det første ble til når han lå på gulvet og der dukket bestefar opp i rullestolen med lett gjenkjennelige ansiktstrekk og da så jeg talentet første gang. Det andre ble til etter at jeg var akuttinnlagt med ukontrollert blødning og familien var bekymret for om jeg sto det over. Fantasien hans ble da til bestefar som ridder i rullestol, som ikke er helt vanlig, med en stor drage som beskytter som bringer lykke og med barnebarnet sittende på halen med en snor i hånda hvor han holder en skjære. Han skaper små tegninger overalt og lærerne tillater at han lager utallige små tegninger i skolebøkene i timene.

På den øverste delen av veggen henger 5 hederspriser som jeg har mottatt fra 2011-2016. Den første av dem ble utdelt av Ole Gunnar Solskjær med en sjekk på 100 000 kroner som markerte at jeg fikk Tælprisen i 2011 av Sparebank 1 Midt-Norge med 600 til stede på Seilet. Ved siden av den henger Formidlingsprisen som jeg fikk utdelt på Rådhusplassen det første året denne prisen var utdelt ved Høgskolen i Molde. Ved siden av denne henger den hedersprisen jeg fikk utdelt på Seilet av ordføreren i Aukra kommune under Jazzgasskonferansen i 2016, som var det første året denne ble utdelt, og det var for å hedre min innsats som formidler av faglig kunnskap rundt ilandføring av gass til Nyhamna i Aukra kommune. Ved siden av denne henger den hedersprisen jeg fikk fra Høgskolen i Molde på min 70 årsdag for å hedre min innsats gjennom 40 år. Ved siden av den henger den hedersprisen som viser at jeg er utnevnt av Kong Harald til ridder av 1. Klasse av St. Olavs Orden i februar 2015. Ved siden av den henger kopi av den portrett-tegningen av Kong Haakon som er tegnet av portrettkunstner Paul Rogne Rasmussen basert på et fotografi tatt under krigen som jeg hadde med som gave til Kong Harald da jeg var på audiens 16. mai.

Så følger 6 fotografier som er tatt fra jeg var 3 år fram til jeg var 50 år. I bibliotekskroken har jeg 22 utvalgte bøker med frontsidene frem som er de utvalgte som har betydd mest i mitt liv. Der har jeg også fotografier av barnebarna og portrett-tegningen av meg tegnet av Paul Rogne Rasmussen og et bilde av hagen på sommerhytta til venner hvor min indiske venn

Anup Rej har redigert inn et bilde av meg i filosofistolen. I bibliotekskroken har jeg også den siste hedersprisen som ble delt ut under Romsdalskonferansen på Seilet i 2010 for å hedre min innsats som faglig formidler til næringslivet i Romsdalen over 30 år. Ved siden av det vakre diplommet har jeg et figurativt kunstverk av Arne Nøst som alle de som har vært utnevnt som «Årets I» får. Dette er en spiral som "strekker" seg mot taket og for å få en fin lysvirkning av denne oransje spiralen har jeg en lampe som lyser grønt inni spiralen. På den andre siden av diplommet har jeg det figurative kunstverket Tenkeren av Rodin som jeg har fått av familien i Stavanger.

I bokhyllen under har jeg et figurativt kunstverk fra Bengalen som er en bronsestue av en hest som har en symbolsk betydning innenfor hinduismen som den hesten Buddha brukte i det store spranget over elven til "enlightenment". Så følger tre små englefigurer og to figurer av Buddha, som alle er gaver. Jeg har sammen med bildene av barnebarna to vakre legofigurer som minner meg om at den største lykken for barnebarna var da jeg overrasket med at det skulle bli gutta på tur til byen og da visste de at vi skulle på tur til lekebutikken hvor de fritt fikk velge den legoen de ønsket og så tilbake til Glomstua for å bygge. På denne bokhyllen har jeg også et vakkert skrin som er kunsthåndverk fra Belarus. I dette skrinet har jeg smørbukk karameller som barnebarna fikk forsyne seg fra to hver når de var på besøk. Besøket ble avsluttet, som siste punkt på programmet for besøket, med den Netflix serien de ønsket seg og jeg ble veldig godt kjent med Marwells universet. På bordet foran vinduet ligger 3 poesibøker av Endre Ruset og Kolbein Falkeid og et fotografi av Synnøve og meg da jeg var 21 år og et bilde av de 3 jentene våre. Her har jeg også et appelsintre som jeg fikk i bursdagsgave fra doktorgradskandidaten min og et stort ekte norsk troll som var gaven i fjor. Dette var en kortversjon av en kulturreise gjennom min historie med 73 år med levd liv.

Hervikseminaret 27. august 2021

2 bidrag skrevet av professor emeritus Arild Hervik, Høgskolen i Molde.

Teateropplevelsen og teaterøkonomi

Sterke teateropplevelser bærer jeg med meg fra oppveksten og barneteateret til Rogaland Teater. De tok den oppgaven alvorlig og jeg husker godt stemningen før vi gikk inn i teatersalen. Vi hadde pyntet oss og fikk garderobelapp når vi leverte inn yttertøyet. Det var en sitrende spenning i kroppen når vi gikk inn i den flotte teatersalen og fant plassene våre på radnummeret og plassnummeret på billettene våre. Jeg husker de myke gode setene og forventningene til nysgjerrige barn når sceneteppet gikk opp og kulissene til Askepott og Lillemusmei kom tilsyne og Åshild Helgevold som Lillemusmei dukket opp. Det ble godterier i pausen og lenge etterpå surret sangene fra denne musikalen rundt i hodet mitt. «Annie get your gun» var også en barnemusikal som gjorde inntrykk på det åpne barnesinnet.

Jeg begynte tidlig å se NRK Fjernsynsteateret på sort hvitt TV. Her ble jeg fascinert av Henrik Ibsens Et dukkehjem, Kvinnen fra havet og Gjengangere. Jeg likte også godt de dystre finske stykkene som åpnet nye rom i et følsomt guttesinn. Når jeg begynte å studere gikk vi ofte på teateret og jeg møtte for første gang de mektige rammene rundt Det norske teatret og de dyktige skuespillerne. Mitt første møte med det absurde teaterstykket var Mens vi venter på Godot av Samuel Beckett. Jeg husker også møte med Bertolt Brecht og hans politiske teater og det fascinerte meg spesielt.

I den travle perioden med egne barn ble det mest barneteater og Synnøve og meg ble aktive deltakere med alle 3 jentene våre i Poppeloppeteateret i Molde. Synnøve var med i instruktørgruppen og jobbet med bevegelser på scenen og instruksjon av barna. Jeg var med i styre med ansvar for regnskapet. Barna hadde stor glede av å være med i Poppeloppeteateret og lære seg å opptre og bevege seg på scenen, huske replikkene og lære seg sangene. Jeg husker spesielt godt den gleden mellomste datter hadde av å spille Lillemusmei i Askepott og Lillemusmei. Samtalen med henne i bilen hjem etter premieren gjorde et uforglemmelig inntrykk på meg. Den eldste tok Norges Balletthøyskole og spesialiserte seg på å lære dansepedagogikk i denne treårige utdanningen. Nå er hun fysioterapeut og bruker dans og bevegelse som endel av terapien som fysioterapeut og instruktør og treningsveileder i Molde. Det er fin læring å få med seg sceneopptreden i barneårene.

I år 2000 ble jeg valgt inn i styret for Teateret Vårt og satt der til 2008. Min rolle i styret var å bidra til å rette opp økonomien i et teater som da hadde dårlig økonomi. Jeg hadde min erfaring om risikostyring fra styreposisjon i Sparebanken Møre og en periode som vararepresentant for styre i Distriktenes Utbyggingsfond inntil jeg gikk ut av styret der for å delta i en gruppe som evaluerte DU og siden fulgte opp med å utvikle resultatindikatorer for Innovasjon Norge. Der var utfordringen å selektere prosjekter og bedrifter som tjente de

overordnede målsettinger av hvem som var berettiget til statlige lån og statlig støtte og hvordan prosjektene og bedriftene kan følges opp med resultatoppnåelse i forhold til forventningene ved oppstart. I en teaterøkonomi er det mange likhetstrekk til dette og også her er risikostyring viktig. Teateret Vårt får et årlig tilskudd fra kulturmidlene til fylkeskommunen som er en grunnbevilgning til de teateroppsetninger som teatret skaper. Dette skal deles mellom egne oppsetninger for voksne og barn. Utgiftene knyttes til lønn til skuespillerne og alle andre som er involvert i en oppsetning samt til innleide skuespillere, regissører og annen arbeidskraft som brukes i en oppsetning som profesjonelle musikere og eventuelt dansere eller sangere. Inntektene er ved siden av grunnbevilgning billettinntektene og salg av mat og drikke. Resultatindikatorene blir her i tillegg antall tilskuere, barn og voksne, antallet turnéer og oppsetninger her. Synliggjøring og anmeldelser sier noe om kvaliteten og ulike former for aktiv deltakelse i lokalmiljøet er en del av rollen til alle ansatte ved Teateret Vårt. Carl Morten Amundsen var en frontfigur og godt synlig og deltakende som representant for Teateret Vårt i lokalmiljøet. Antall oppsetninger av barne- og voksenoppsetninger er også en av resultatindikatorene. Sammensetningen av oppsetningene med egenproduserte stykker er en annen av resultatindikatorene.

I valget av de mange teaterstykkene som kan settes opp kan de 4 K-ene si noe om hvilken publikumsoppslutning teaterstykket får. De er kjent teaterstykke, kjent forfatter, kjente skuespillere og kjent regissør. Anmeldelsene og aktualiteten i innholdet og god skuespillerutfoldelse betyr noe for å trekke publikum. Hvor lenge en oppsetning kan vare for fortsatt å trekke publikum, er avhengig av de 4 K-ene eller om egenproduserte stykker treffer et viktig utviklingstrekk i samfunnet rundt oss. Et teater skal være et samlingssted for befolkningen bredt sammensatt og ta opp noe som angår folk. Risikostyring er her å alltid sette opp noen stykker som treffer barn og voksne godt og trekker mye publikum og ta det av programmet tidlig nok og begrense turnéer til det som trekker nok publikum. En kjent musikal for voksne og barn vil alltid trekke publikum med kjente artister.

Teatersjefen vil alltid være mest kunstner og tenke kvalitet og valget av oppsetninger etter de skuespillere han har lønnsutgiftene på, og avveie dette mot økonomi. Han lyttet til de 3 økonomene som da satt i styret. En av mine kjepphester i styret var alltid å stille spørsmålet til teatersjefen om hvor risikoen i den enkelte teateroppsetningen lå og hvordan vi i styret kunne se at det bar galt av sted og hvordan vi kunne tråkke på bremsen hvis dette skjedde og man ikke lenger trakk nok publikum. Carl Morten Amundsen valgte tidlig barnemusikalen Karlsson på taket og Isslottet av Tarjei Vesaas med 2 av teatrets egne fast ansatte skuespillere i hovedrollene, hvor Ane Dahl Torp var en av dem.

Premierfesten var alltid teatersjefens kveld. Styremedlemmene fikk alltid være med på premierfestene og jeg husker at det satte jeg stor pris på for da lærte vi også å bli kjent med teatermiljøet. Talen til teatersjefen var kveldens høydepunkt. Da kom ros fra teatersjefen og de gode ordene som kunne bidra til å bygge selvtilliten hos skuespillere. Jeg tror jeg lærte litt dramaturgi av Carl Morten Amundsen ved å lytte til han disse kveldene. Ved siden av Ane Dahl Torp hadde vi også Aksel Hennie i stallen av unge skuespillertalenter. De var rekruttert av tidligere teatersjef, Edvard Hoem, og de slo gjennom under oppholdet ved Teateret Vårt med Carl Morten Amundsen som teatersjef.

Jeg begynte å forstå hvordan en skuespiller erobrer scenen og fanger sine tilhørere der og da. En god forelesning krever en god dramaturgi hvor foreleserens jobb er å erobre scenen og fange og engasjere studentene i god læring. Jeg lærte dramaturgi av han på disse teaterfestene som gjorde meg til en bedre foreleser selv fra rullestolen uten kraft til å skrive på tavla. Jeg utnyttet alle tekniske hjelpemidler og var alltid veldig godt forberedt med min egen regi. Jeg husker jeg tenkte på Carl Morten Amundsen den gang jeg kvidde meg for å ta opp mine forelesninger på video og legge dem ut på YouTube tilgjengelig for alle. Jeg følte meg ikke helt komfortabel i rollen fra den elektriske rullestolen. Men når jeg bestemte meg gikk jeg helt opp i rollen. Jeg tok på meg dress og hevet rullestolen og inntok scenen for å erobre den så tilskuerne glemte at jeg satt i rullestolen, godt forberedt som jeg var. Kollegaen min som redigerte alle videoene, kom med ros nettopp som en teatersjef jeg kjenner, fordi jeg satt i ro og utnyttet de tekniske hjelpemidler. Jeg mestret jo faget mitt, selv om jeg var funksjonshemmet og satt i rullestol. I 17 år doserte jeg fra rullestolen og det er ikke få studenter som har fulgt mine forelesninger. Etter at jeg ble avhengig av hjemmerespirator fortsatte jeg å forelese fra rullestolen med en helper som strammet et bånd for å tette stoma slik at jeg fikk klar stemme akkurat som helperen min må gjøre nå. Til å begynne med brukte jeg mikrofon for å heve min egen stemme for studentene. Nå låner jeg stemmen til PC-en min som leser for meg et ferdig skrevet manus. Carl Morten Amundsen og Inga Elise Bruteig fikk på forhånd en tekst og har redigert inn mine tanker med sine egne verdier en naturforsker og en dramaturg. Jeg vurderte å lese inn teksten med min egen stemme, men det er en lengre prosess og jeg må lære dette først. Inntil videre lever jeg godt med lånt stemme. Det er en tid for alle nyskapninger for oss funksjonshemmede, vi lærer hver dag å utnytte teknologien i de nye tekniske hjelpemidler. Jeg skriver veldig mye og bruker en laserpeker jeg beveger over tastaturet og bruker kneet og klikke med når pekeren står over riktig bokstav på skjermen på tastaturet foran meg.

Jeg husker godt det styremøtet da Carl Morten begynte å arbeide med ny teatersal. Det var etter at vi hadde fått orden på økonomien. Det ble fort til et prosjekt hvor også kommunen måtte involveres tidlig. Carl Morten Amundsen forsto spillereglene og tok selv regien som den dyktige regissøren han er. Jeg fikk en av rollene da kommunestyret kom på besøk. Da ga han meg en rolle hvor jeg var på min hjemmebane.

Nå leste jeg meg opp i den samfunnsøkonomiske betydning av omgivelsene og infrastrukturen rundt den gode teateropplevelsen. Det handlet om teatersalen for publikum og scenen og alt nødvendig utstyr for den gode teateropplevelsen og skuespillernes plass og lys og lyd. Også omgivelsene og inngang, kaféen og tilhørigheten i et kulturbygg med sentral beliggenhet var veldig viktig. Jeg tok rollen min med stor entusiasme og doserte samfunnsøkonomi for kommunestyret og var godt forberedt. Carl Morten Amundsen hadde regien på det som ble til Plassen og det nye teateret. Han spilte på hele det registeret som han mestret så godt og med mange gode medspillere vant han fram og Molde fikk nytt flott kulturbygg med bibliotek, egen kafé og teatersaler i kulturbygg med sentral beliggenhet. Carl Morten Amundsen hadde gjennomført sin oppgave som teatersjef i Molde og siden har han vært Moldevenn og jeg har hatt gleden av å følge han som Facebook-venn.

Jeg hadde lenge interessert meg for økonomi rettet mot sport som kulturfenomen, og var direkte involvert da kommunen arrangerte et åpent møte om stadion og rådmannen la frem sin innstilling til kommunestyret. Jeg hadde lest meg opp på litteraturen om betydningen av

moderne stadionanlegg for å styrke gleden med fotballopplevelsen i en stadig mer profesjonalisert og kommersiell fotballverden. På det åpne møtet i 1996 fikk jeg min første opptreden foran en helt full sal hvor hele møtet ble strømmet slik at det ble åpent tilgjengelig for alle interesserte moldensere. I salen satt alle som skulle stemme over om Røkke skulle få denne tomten vederlagsfritt av kommunen. Tomten hadde en verdi på 9 millioner kroner og kravet fra Røkke var at han fullfinansierte nytt stadionanlegg kun hvis han fikk gratis tomt av kommunen. Jeg laget en samfunnsøkonomisk lønnsomhetsanalyse for kommunen hvor Røkke skulle investere 200 millioner i et nytt stadionanlegg og dette var da sunk cost (ugjenkallelige kostnader). Da ville Røkke ha sterke insentiver til å investere i nye kvalitetsspillere og betale høye nok spillerlønninger til å ligge på toppen i den norske ligaen og kvalifisere seg til spill ute i Europa, noe som ville øke fotballopplevelsen for alle romsdalinger og gi betydelige økonomiske ringvirkninger. Kommunens bidrag på 9 millioner ville være tilbakebetalt i løpet av kort tid. Dette ble en lang suksesshistorie med spill i Champions League allerede i 1999 og nå 22 år senere har vi fått tilsvarende fotballopplevelser med spill mot topplag i de fremste ligaene i Europa.

Miljøøkonomi og verdisyn

I 1973 studerte jeg økologisk filosofi samtidig som jeg var på vei til å avlegge embetseksamen i sosialøkonomi. Jeg studerte da økosofien til filosofen Arne Næss og miljøfilosofiens historie med alle de viktigste naturfilosofenes bidrag til denne. Her finner vi en lang filosofisk historie hvor Spinoza var en av dem som sto sentralt. Her var hovedpoenget at naturen rundt oss har en verdi i seg selv og ikke bare som middel som skal tjene menneskene og brødfø så mange som mulig. Indisk filosofi og Bhagavadgita var en sentral kilde til denne tenkningen fordi her får vi en dyp og religiøs filosofisk forståelse av den kraften som forener menneske med alt levende. Vi er endel av denne livskraften som gjennomstråler alt levende og menneskene har ingen rett til å underlegge seg naturen og utnytte alt levende liv og stille seg utenfor denne økologiske helheten. I India har hellige kyr en symbolsk funksjon som en del av denne helheten som også menneskene er en del av.

I Gita According to Gandhi skriver Mahatma Gandhi om mennesket som endel av denne helheten. Mennesket kan ikke noe annet enn å sikte mot en livsførsel for å realisere seg selv og de unike menneskelige egenskaper. Men siden vi er avhengig av mennesker rundt oss og skader vi dem så vil dette også innebære at vi skader oss selv. Derved oppstår Gandhistisk ikkevoldsfilosofi som endel av den menneskelige drivkraften om å realisere oss selv som da innebærer at vi er avhengig av at også menneskene rundt oss realiserer seg selv og det bidrar til vår egen selvrealisering. Det gjelder også naturen rundt oss som vi er avhengig av. Den må også utvikle seg for at vi skal kunne realisere det unikt menneskelige i vår natur. Professor Johan Galtung og filosofen Arne Næss skrev sammen en bok om denne grunnfilosofien i Gandhistisk ikkevoldsfilosofi.

Vi hadde i Norge tidlig 2 ikkevoldsaksjoner i vannkraftsaker. Det var Mardølaaksjonen i 1970 og Altaaksjonen i 1981. I begge tilfeller ble disse vassdragene utbygd og i Alta mot samenes interesser. Gro Harlem Brundtland var statsminister da og angret på dette. Hun startet i 1981 arbeidet med Samla Plan for Vassdrag. Den grunnboken som oppsummerer de viktigste

filosofene i idéhistorien om naturen og menneskenes plass er The Great Chain of Being av Arthur Lovejoy, som var pensum i økologisk filosofi. I muntlig eksaminasjon ble jeg spurt om å redegjøre for likhet i biosfæren i et filosofisk perspektiv. Det var jeg så godt forberedt på at når jeg var ferdig med å snakke var tiden brukt opp. Året etter fikk jeg tilbud om å være vitenskapelig assistent for filosofiprofessor Arne Næss som hadde skrevet boken Økologi, samfunn og livsstil. Den handlet om økosofi T som han markerte med en stor T som symboliserte hytta til Arne Næss som heter Tvergastein som ligger ensomt til helt opp mot Hallingskarvet. Jeg skulle bidra med en revisjon av det kapittelet som han litt provoserende hadde kalt Sosialøkonomi, venn eller fiende? Under mitt engasjement fikk jeg gjennomslag for å kalle dette kapittelet Nye utfordringer i sosialøkonomien.

Jeg skrev en faglig artikkel om mitt arbeid med dette kapittelet som jeg publiserte som min første artikkel som sosialøkonom i Sosialøkonomen i 1976. Her brukte jeg et teoretisk arbeid av sosialøkonom Lancaster som han hadde publisert i et engelsk fagtidsskrift om velferdsteori. Lancaster endret her nyttefunksjonen til å være sammensatt av to delelementer. En del var den vanlige individuelle nyttefunksjonen og den andre delen besto av produktfunksjoner hvor hvert av godene i nyttefunksjonen var sammensatt av et produkt med mange ulike kjennetegn. Det ble da et stort antall varer med ulike egenskaper som kunne tilfredsstille samme behov. Jeg trakk da frem i denne artikkelen at det var ikke sikkert at mulighetsrommet for den enkeltes valg inneholder det gode med de egenskaper som den enkelte ønsket seg. Med Arne Næss sine ord var det ikke sikkert at mulighetsrommet inneholdt det gode som den enkelte ønsket å ønske at individet ønsket seg.

Det jeg gjorde i min artikkel var å innføre miljøperspektivet i disse nyttefunksjonene i samspillet med en aktiv statlig miljøpolitikk. Blir klimaspillet innlemmet i disse produktfunksjonene kan vi som eksempel trappe opp klimaavgiften til 2000 kroner per tonn frem mot 2030. Da vil tilbudet endre seg slik at varer som skaper store klimautslipp blir dyre og varer uten klimautslipp tilsvarende mye billigere. Derved får bedriftene incentiver til å tilby klimavennlige produkter som brukerne vil ha. På denne måten kan den sosialøkonomiske mikroteorien, velferdsteori, være en brobygger til økosofi T.

Samtidig som jeg arbeidet med denne brobyggingen mellom sosialøkonomi og miljø, arbeidet jeg som vitenskapelig assistent for professor Trygve Haavelmo. Han hadde holdt en forelesningsserie som han kalte Kritiske merknader til økonomisk vekstteori. Oppdraget mitt var å bearbeide denne forelesningsserien og gi det ut som et memorandum, som det ble kalt på Sosialøkonomisk institutt. I denne forelesningsserien var Haavelmo opptatt av befolkningsveksten sin plass i vekstteorien. I den klassiske økonomiske vekstteorien brukte nobelprisvinneren Robert Solow en eksponentialfunksjon for befolkningsveksten. Denne funksjonen blir over litt tid så sterk at den bestemmer helt vekstforløpet. Haavelmo innførte en funksjonsform som bare er litt svakere enn den eksponentielle og da endres alle konklusjonene i den klassiske vekstteorien til Solow. Haavelmo var også opptatt av miljøproblemene og hvordan makroøkonomisk teori kunne bidra til å forklare miljøkrisen. Tankene til Haavelmo, som alle vi rundt 100 avgangstudenter i sosialøkonomi fikk med oss, var at en akkumulativ opphopning av utslipp som brytes ned senere enn nye utslipp legges oppå de historiske utslipp, definerer en miljøkrise. Haavelmo mente at dersom de godene som skapte utslippene var viktige for velstandsutviklingen, så ville demokratiene velge økonomisk vekst foran miljøproblemene.

Spillet mellom ulike land kjennetegnes av «Tragedy of the Common» og de enkelte land ville ikke påta seg forpliktende utslippskutt før det var for sent og vi ville få irreversible endringer i miljøet og livsforholdene for menneskene i ulike regioner. Haavelmo var selv pessimist først og fremst på grunn av for høy befolkningsvekst og at alle ville tilstrebe å leve et materielt godt liv for seg og sine egne etterkommere. Jeg forsto jo i løpet av de 2 årene jeg hadde gleden av å være Haavelmos vitenskapelige assistent at dette var det nærmeste jeg ville komme et matematisk geni. Han gikk av med pensjon like etter at jeg var ferdig med å utarbeide memorandumet Kritiske merknader til økonomisk vekstteori. De siste rundt 20 årene han levde var han på hytta si på Hardangervidda hvor han ble observert alene med fluestangen sin som han mestret like godt som matematikken. Den 3. lidenskapen han hadde var Harley Davidson motorsykler, hvor han hadde renommé som den mest kunnskapsrike Harley Davidson-kjenneren i markedet. Alle studentene hans vil huske han foran tavla med rester etter mekkingen på Harley Davidson og det hvite krittet som dekket de skitne fingrene hans. Ingen i Harley Davidson-miljøet visste at han var professor i økonomi og det gjorde heller ikke de som møtte denne einstøingen en sjelden gang da han var innom en hytte på Hardangervidda.

I 1989 fikk Trygve Haavelmo Nobelprisen i økonomi. Den fikk han for doktorgraden sin som han skrev under et studieopphold i USA under krigen. Da la han grunnlaget for økonometri som forener statistisk empirisk analyse med økonomisk teori i et matematisk modellspråk. Doktorgraden ble utgitt i en spesialutgave av tidsskriftet *Econometrica* i 1949, samme året som jeg ble født. Haavelmo hadde også banebrytende forskning i investeringsteori som ble publisert tidlig på 60-tallet. Første gang media klarte å oppspore Haavelmo etter prisutdelingen, nektet han å ta imot prisen. Kolleger på Sosialøkonomisk institutt klarte å overtale han om å motta prisen i Stockholm til slutt. Jeg forsto jo hvorfor han ikke ville ha prisen. Jeg lærte fra samtalene med han at det alltid måtte være nysgjerrighet som måtte være drivkraften for en forsker og ikke ære og berømmelse eller grådighet. Han brukte også å si at den geniale økonomiske modellen var så enkel at den grenset opp mot det banale. Når jeg kom inn på kontoret hans hadde jeg anledning bare til å stille ett spørsmål. Da ble han sittende i 2 timer å forelese over det temaet og smatte på pipa si. Stilte jeg feil spørsmål fikk jeg feil svar på det jeg trengte i det oppdaget jeg hadde fått med å skrive et memo fra forelesningsserien Kritiske merknader til økonomisk vekstteori fra 1977. Klimakrisen som vi står oppe i nå har alle kjennetegn til en miljøkrise hos Haavelmo.

I 1975 hadde jeg halv stilling som vitenskapelig assistent for professor Trygve Haavelmo og den andre halvdel hadde jeg ved Rådet for natur og miljøfag. Her ble jeg ansatt av filosofen Paul Hofseth som hadde eksaminert meg i muntlig med spørsmålet likhet i biosfæren. Her ble jeg kjent med miljøfilosofen Sigmund Kvaløy. Han gjorde et dypt inntrykk på meg. Han underviste også ved Rådet for natur og miljøfag og dette var et mellomfagstilbud ved UiO hvor jeg underviste i miljøøkonomi. Kvaløy var veldig opptatt av den teknologiske utviklingen og de skadevirkningene som oppsto i kjølvannet av den. Han illustrerte budskapet sitt i læreboken og disse tegningene var veldig illustrerende for budskapet hans. Han skilte mellom komplikasjon og kompleksitet og en teknologisk utvikling som var kjennetegnet av kompleksitet var den naturen og menneskene kunne overleve med i en bærekraftig utvikling. Kvaløy var utdannet sivilingeniør før han engasjerte seg i miljøkampen. Kvaløy var en av initiativtakerne til den første Gandhistske ikkevoldsaksjonen i

Norge som var i Mardøla. Her fanget den internasjonale mediaverden opp den mediakjente filosofen Arne Næss da han ble båret vekk av 2 politimenn. Dette var en svært vellykket aksjon. Den motiverte meg til å bli miljøøkonom, og jeg meldte meg inn i SNM (Samarbeidsgruppen i Natur- og Miljøvern) i 1970. Sigmund Kvaløy døde etter en tragisk sykehustabbe. Jeg møtte han siste gang på nattoget på vei til Oslo. Da hadde han flyttet til gården Setreng og het Sigmund Kvaløy Setreng. Han hadde med seg en flaske brennevin og vi tømte den flasken den natten. Det ble en minnerik samtale. Dagen etter var første og siste gang jeg ledet et ekspertutvalg i Finansdepartementet samtidig som jeg var fyllesyk. Jeg angret ikke, for det var verdt det. Sigmund var på vei til et multinasjonalt selskap i Stockholm som ville ha informasjon om viktige trender i tiden som bedriften gradvis måtte tilpasse seg for å ligge i forkant med å tilpasse seg for å beholde sin lederrolle i sine markeder. Sigmund slapp nok å være fyllesyk på sitt møte.

Ved Rådet for natur - og miljøfag møtte jeg mange mennesker som skulle påvirke meg i min faglige utvikling. Per Arild Garnåsjordet var geograf og skulle komme til å ansette meg i min neste jobb. Der ble jeg også kjent med naturfilosofen Nils Faarlund. Jeg delte telt med han på en av fjellturene med studentene ved Rådet for natur- og miljøfag. Jeg husker vi i veldig dårlig vær ankom en av turistforeningens hytter. Da ba han studentene late som om hytten ikke var der og han fikk oss til å sette oss ned og spise matpakken ute i kulden. Flere var dårlig utstyrt og hadde ikke sovet i teltet sitt natten før. Jeg tror nok at min tilstedeværelse bidro til at det ikke ble opprør blant studentene. Nils Faarlund driver fortsatt sin egen fjellskole for unge mennesker.

Av andre jeg møtte i undervisningen var juristprofessor Carl August Fleischer og han var bror til en av mine svigerinner. Isbjørnbiologen Tor Larsen inviterte meg med til Svalbard og ta bilder av isbjørnungene inne i bjørnehiet, mens han holdt kontrollen med isbjørnbinna. Jeg hadde takket ja, men Synnøve mente jeg skulle holde meg hjemme i Oslo den vinteren. Vi hadde nylig giftet oss og jeg bøyde meg for det og gikk tilbake til Tor Larsen og takket høflig nei. Paul Hofseth ansatte også kontormedarbeidere ved Rådet for natur- og miljøfag og jeg husker godt Rasmus Hansson som nå er på MDG politiker og Guri Hjeltnes leder for Holocaustsenteret og Jan Borring. Juristen Harald Hjort ble en kjent jurist i familiens advokatfirma. Han mistet konen sin i en tragisk bilulykke like utenfor Ålesund. Olav Benestad underviste også ved Rådet for natur - og miljøfag innenfor spesialområde sitt som var likevektssamfunnet. Han var utdannet siviløkonom ved NHH i Bergen og døde i en sykkelulykke i Bergen hvor han bodde etter han hadde vært ved Rådet for natur - og miljøfag. Biologiprofessor Dag Hessen bidro også i undervisningen og jeg husker Jon Gullovsen som også underviste, samt Arne Vinje. Jeg husker også kontorassistent Karen Baalsrud som ble veterinær og var datteren til motstandsmannen som ble filmatisert med tittelen Ni liv. Ved Rådet for natur - og miljøfag hadde jeg kontor som jeg delte med filosofen Skjønberg som kjente Peter Wessel Zapffe og som vekket min interesse for hans hovedverk «Om det tragiske». Dette var et spennende tverrfaglig miljø for en nyutdannet sosialøkonom.

I den neste jobben min var vi en egen gruppe ved Statistisk sentralbyrå som het Gruppe for ressursregnskap. Vi var en tverrfaglig gruppe som dekket fagområdene geografi, statistikk, biologi, og vi var 2 sosialøkonomer. Jeg laget sammen med sosialøkonomen Petter Longva en matematisk modellering av ressursregnskap og ressursbudsjetter. Vi koblet

ressursregnskapet til nasjonalregnskapet som ble brukt i de årlige nasjonalbudsjettene. Vi kunne dermed lage ressursbudsjetter med å koble ressursregnskapet til den økonomiske budsjettmodellen. Den siste jobben jeg gjorde i Statistisk Sentralbyrå var å lage fylkesvise elektrisitetsprognoser som ble levert til Energiprognoseutvalget. Hensikten var å lage energiprognoser med det økonomiske modellapparatet som erstattet NVE sine prognoser som hadde vært å sette "bukken til å passe havresekken". Elektrisitetsprognosen for Finnmark kom før vedtaket i regjeringen skulle fattes om utbyggingen av Alta vassdraget. Vår konklusjon var at det ikke var behov for kraften fra Altautbyggingen og det var ikke kapasitet til å overføre overskuddskraften ut av Finnmark. Det ble til slutt en liten kraftutbygging hvor kraften ble relativt dyr, og samene ble overkjørt.

Jeg fulgte rettssaken som kom etter vedtaket med spørsmålet om Bjartmar Gjerde kunne ha unndratt informasjonsplikten til Stortinget om kraftoverskuddet i Finnmark. Regjeringsadvokaten begrunnet Bjartmar Gjerde sin unnlathet med at denne nye prognoseteknikken ikke var politisk sanksjonert ennå. Det visste jo han ville være holdbart i en rettsak. Gro Harlem Brundtland angret på dette vedtaket, og som nevnt fikk hun startet arbeidet med Samla Plan for Vassdrag før regjeringen Willoch overtok regjeringsposisjonen. Jeg ble trukket inn i arbeidet fordi jeg da arbeidet med et forskningsprosjekt finansiert av Norges Forskningsråd med økonomisk verdsetting av uberørt natur. I Samla Plan for Vassdrag brukte jeg dette arbeidet til å gjøre kvantitative økonomiske beregninger. Gjenværende vassdrag ble her delt i 3 grupper basert på 11 konfliktkriterier. Vi laget først en økonomisk beregning av hvor mye kraftprisene ville øke fremover som følge av at vi ikke bygget ut de billigste vassdragene først fordi de billigste var ofte store og konfliktfylte og ble sortert i den gruppen som ble lagt til varig vern. Mange av de dyreste vassdragene var mindre og ble lagt i den gruppen som kunne bygges ut først fordi disse var også minst konfliktfylte.

Etter at vi hadde beregnet forventet strømprisøkning som følge av Samla Plan for Vassdrag fikk vi gjennomført en stor intervjuundersøkelse med over 2000 kraftbrukere. Disse ble spurt med ulike intervjueteknikker som ble hentet fra mine medarbeidere ved Sosialøkonomisk institutt, som hadde et internasjonalt forskningssamarbeid med de ledende forskere på dette fagområdet. Konklusjonene fra denne undersøkelsen var robuste og med god margin var forbrukerne villig til å betale merkostnadene som følge av Samla Plan for Vassdrag, gjennom en økning i strømprisen. Intervjuerne brukte bilder for å vise intervjuobjektene forskjellene på en skånsom utbygging og en hvor det ikke ble tatt hensyn til de 11 konfliktkriteriene. Konklusjonene våre ble slått opp på førstesiden i Aftenposten. Jeg fikk etter dette en hilsen fra Arne Næss om at dette ble et godt eksempel på hvordan sosialøkonomi kunne bidra til god miljøpolitikk.

Tidlig på 80-tallet utprøvde vi for første gang elektrisitetsbudsjetter hvor miljøperspektivet var ivaretatt. I begynnelsen av 90-tallet var Jens Stoltenberg statssekretær for Torbjørn Berntsen som var Miljøvernminister. Da brukte vi teknikken fra 80-tallet til å bistå i et nytt redskap i Miljøverndepartementet som de da kalte for Grønn bok.

På slutten av 80-tallet utløp forskningsprosjektet ved Forskningsrådet og jeg var allerede da på vei inn i et nytt empirisk forskningsområde som var innovasjonsøkonomi. Dette har bare blitt stadig viktigere i utviklingen av miljøpolitikken. Jeg holdt på innenfor innovasjonsøkonomi helt til jeg ble pensjonist 1. februar 2017.

I 2010 ble jeg spurt av Stoltenberg 2 regjeringen om å lede det ekspertutvalget av samfunnsøkonomer som skulle gjøre den samfunnsøkonomiske analysen av valget mellom å bygge ut kraftoverføringen med kabling under vann og kraftlinjer for overføring av elektrisitet til Bergensområdet. Mandatet vårt var begrenset til 2 alternativer som var merkostnader med kabling, sammenholdt med kostnadene med valg av kraftlinjer som var synlige på Hardangervidda. Regjeringen satt helt fast og kom ikke videre til å fatte vedtak. Jeg ble opplyst av ekspedisjonssjefen, som hadde spurt meg om å være utvalgsleder, om at jeg ikke fikk lov til å holde kontakt med ham eller NVE under arbeidet. Det ble oppnevnt 3 utvalg til som ble ledet av utenlandske forskere. Jeg husker spesielt godt den tøffe tonen som rådet da alle de 4 utvalgene møtte motstanderne av master i Bergen. Den som førte an var ordfører Søviknes fra Frp og mange av hans velgere ville bli direkte berørt fordi de hadde hytte hvor de såkalte "Monstermastene" skulle reises. Konklusjonen til vårt utvalg var at kabling ville bli veldig kostbart. Et av utvalgene som var ledet av en professor fra Universitetet i Reykjavik hadde kommet frem til at vi hadde ikke noe hastverk med å få frem kraften til Bergensområdet. Det året da kraftkrisen hadde oppstått skyldtes det 2 ekstreme tørrår etter hverandre kombinert med 2 kalde vintre. Sannsynlighet for at dette skulle skje igjen var veldig liten.

Selv om dette utvalget var ledet av en økonomiprofessor fra Universitetet i Reykjavik, var det nå Statistisk sentralbyrå som hadde overtatt ansvaret for å lage elektrisitetsprognoser. Deres beregninger viste at vi hadde god tid med å utvikle overføringsnett i dette område og konklusjonen deres var robust. Vårt utvalg brukte denne konklusjonen til å utarbeide et 3. alternativ. Mandatet fra regjeringen var å gjøre samfunnsøkonomiske analyser av 2 alternativer og ekspertutvalg er normalt lojale mot mandatet. Mitt utvalg besto av 3 professorer i samfunnsøkonomi som jeg hadde samarbeidet med i mange utvalg som jeg hadde ledet. Vi hadde også 2 dyktige sekretærer som var fra NHH i Bergen og Møreforskning. Den siste hadde sin doktorgrad fra dette forskningsområdet. Sekretærene står for det aller meste av skrivearbeidet etter bestilling fra utvalget. Vi så at det var et 3. alternativ som kunne være det billigste med mye mindre naturinngrep. For at kraftdekningen skulle sikres foreslo vi også at det til dette alternativet ble lånt inn 2 flyttbare gasskraftverk som kunne brukes hvis det skjedde noe uforutsett i byggeperioden fra tidlig på våren til høsten. Sannsynlighet for at det ble behov for disse reservekraftverkene ville være veldig liten i den perioden vi rustet opp de eksisterende kraftlinjene til et høyere spenningsnivå. Dette naturinngrepet ved eksisterende linjenett ville være et mindre inngrep i naturen siden det her var en linjetrasé allerede.

Disse 4 ekspertutvalgene hadde bare et halvt år til sine analyser og her var det ikke tid for noen forsinkelser, dersom vi hadde bedt om utsettelse for å utrede ferdig vårt 3. alternativ. Utvalgene møttes 2 ganger for å koordinere arbeidene våre. På pressekonferansen, som var lagt til Gardermoen delvis på grunn av meg som rullestolbruker bosatt i Molde, ledet statsråden pressekonferansen og regjeringen hadde lagt tidsplanen for utvalgsarbeidene. Vår presentasjon startet med å legge frem våre hovedkonklusjoner for motstanderne mot

master, fra Bergensområdet. Presentasjonene fra lederne av de 4 ekspertutvalgene ble strømmet, og jeg fikk det siste innlegget. Lyden under strømmingen falt nesten helt ut under de 3 første innleggene, men var tilbake til mitt innlegg. Jeg hadde ledet 13 slike ekspertutvalg med påfølgende pressekonferanser (jeg fikk et 14. som var Hjelpemiddelutvalget og da overleverte jeg til statsråd Anniken Haugli). Når det var min tur hevet jeg rullestolen godt opp og visste at dette behersket jeg.

En av hovedkonklusjonene kom godt frem, og det var at kabling kunne ha en merkostnad på 20 milliarder kroner og dette var på det tidspunktet en relativt umoden teknologi så vi kunne også få driftsproblemer og kostnadsoverskridelser. Jeg opplevde selv at jeg fikk frem budskapet om det 3. alternativet klart nok, og det var jo en invitasjon til miljøbevegelsen. Rapportene fra de 4 utvalgene var åpent tilgjengelige, og det var mulig å studere det 3. alternativet grundigere. Jeg satt bare og ventet på telefon fra noen som hadde studert dette alternativet grundig. Jeg ble etter pressekonferansen intervjuet av NRK og intervjuet ble sendt på Dagsrevyen samme dag med høye kostnader for kabling som hovedoppslaget. Regjeringen Stoltenberg gjennomførte vedtaket sitt som de hadde hatt god tid til å planlegge og allerede i slutten av mars samme året var vedtaket fattet. Jeg visste jo at jeg ikke kunne være illojal og opptre proaktivt for åpen scene noe som ville provosert regjeringen som nok allerede hadde bestemt seg for det vedtaket som kom på rekordtid. Trolig kom aldri henvendelsen fra miljøbevegelsen fordi de var redd for at vi kunne bli tvunget til å åpne de 2 gasskraftverkene. Sannsynligheten for det var forsvinnende liten. Men frykten var antakelig stor nok til at det tok lang tid, og regjeringen Stoltenberg kom jo med sin beslutning på rekordtid.

Høgskolen i Molde

PO.Box 2110

N-6402 Molde

Norway

Tel.: +47 71 21 40 00

post@himolde.nowww.himolde.no